

Derleme

MODERN ÇOCUKLUK PARADİGMASININ OLUŞUMU- ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

Formation of the Modern Childhood Paradigm – A Critical Evaluation

Emrah AKBAŞ*
Reyhan ATASÜ TOPÇUOĞLU*

* Araştırma görevlisi, Hacettepe Üniversite-
si İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal
Hizmet Bölümü

ÖZET

*Bu makalede yazarlar, modern çocukluk pa-
radigmasının köklerine ilişkin eleştirel bir
değerlendirme yapmakta ve modernitenin
başlangıcından günümüze değin çocukluk
fikrinin geçirdiği evreleri tartışmaktadır.*

Anahtar Sözcükler: *Modern Çocukluk
Paradigması, Modernite.*

ABSTRACT

*In this article, the authors make a critical
evaluation on the roots of modern childho-
od paradigm and discuss the phases of the
idea of childhood from the beginning of mo-
dernity to the present day.*

Key Words: *Modern Childhood Paradigm,
Modernity.*

GİRİŞ

Çocukluk tarihi yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyal bilimler için de yeni bir araştırma alanı halini almıştır. Çocukluk tarihi ve modern çocukluğu anlamaya dönük çalışmalar, hiç olmadığı kadar yaygın bir kabul görmektedir. Ancak bu ilginin değilse bile, konuya ilişkin çalışmaların henüz yeterli düzeyde olduğunu söylemek güçtür. Öyle ki, henüz bu alanda ortaya konmuş ilk büyük çalışmaların yaygın etkisi önemli meydan okumalarla karşılaşmaksızın devam etmektedir. Çocukluk tarihi üzerine yapılan araştırmaların öncüsü, Annales Okulu üyesi bir tarihçi olan Philippe Ariés'in *l'Enfant et la Vie Familiale sous l'Ancien Regime* adlı kitabıdır.¹ Bu çalışma sosyal bilimciler için önemli veriler sağlamanın yanı sıra savunduğu ana savıyla, özellikle sosyoloji çevrelerinde büyük bir ilgi uyandırdı. Bu sav, çocukluğun biyolojik değil, sosyal ve kültürel bir kategori/kurgu olduğu idi. Ariés'ten (1962) sonra artık çocukluğun toplumsal bir kurgu olduğu düşünülmeye başlandı. Mademki çocukluk sosyal ve kültürel bir kurgu idi, şu halde, artık her yerde ve her zaman aynı biçimde deneyimlenen genel geçer bir çocukluk fikrini savunmanın pek bir anlamı yoktu. Böylelikle, çocukluğu toplumsal bir inşa olarak tartışabileceğimiz bir zemin açıldı. Çocukluğu, farklı deneyimler, değişken ve dinamik algılayışlar, giderek bir kavram, bir söylem ve bir söylemler alanı halinde ele alabileceğimiz, yani modern çağda çocukluğu nasıl anladığımızı tartışabileceğimiz bir zeminin temeli atıldı.

¹ Bu kitap 1962'de İngilizce'ye çevrilmiştir: Ariés, P. (1962) *Centuries of Childhood, A Social History of Family Life* (çev. Baldwick, R.). New York: Random House.

Günümüzde çocukluk fikrinin ve çocukluğa ilişkin evrensel kabulleri yorumlar-ken, bu söylemlerin, Ariés'le başlayan ve 1990'larda yoğunlaşan tartışmalarla olan kesintili ancak sürekli ilişkisini görmek gereklidir. Bu noktada belirtmek gerekir ki, bu çalışma moderniteyi bitmiş ya da aşılmış değil, halen devam eden bir medeniyet projesi olarak tartışmakta ve post modernliği bir çağ değil, modernitenin eleştirisi olarak ele almaktadır.

Modern Çocukluk Düşüncesinin Kökeni

Modern çocukluk düşüncesinin köklerine dair girilecek herhangi bir sorgulama şu soruyla başlamalıdır: Çocukluk toplumsal bir kurguysa, modernlik öncesi dönemde çocukluğu nasıl ele almamız? Öyleyse, modern çocukluk paradigmasının *sui generis* niteliklerini irdelemek gerekir.

Elias, *Uygarlaşma Süreci* adlı çalışmasında çocuklar ile yetişkinler arasındaki toplumsal ve fiziksel mesafenin uygarlık süreci geliştikçe arttığını öne sürmüştür (Inal, 2001: 12). Ancak bu süreç, yeknesak bir fark etme süreci değildir, önemli kırılma noktaları ve siyasi gerilimler içeren bir toplumsal söylem geliştirme sürecidir. Aydınlanmanın, çocukluğun fark edilmesi üzerine düşünölmeye başlanması açısından ne denli keskin bir kırılma noktası olduğunu ortaçağa bakınca daha iyi kavramak mümkündür. Ariés (1962: 22), "ortaçağ sanatında çocuğun adı yoktur" tespiti- ni yaptığı çalışmasında açıkça koyar ki, çocuk ancak onuncu yüzyılda resimlenebilmiştir, o da minyatür bir yetişkin olarak. On yedinci yüzyılda, çocukların yetişkinler gibi giyinmekten vazgeçip ilk elbiselerine sahip olmaları, özel oyun-

caklara kavuşmaları görülür. Ariés'e göre, modern çocukluk kavramı temelde burjuvazi ve aristokrasiye özgü bir fenomendi ve öncelikle erkek çocukları kapsıyordu. Alt sınıfların, köylü ve esnafın çocukları için, yetişkinlerden giysisi, çalışma ya da oyun açısından hiçbir farkı olmayan eski yaşam biçimi sürüyordu (Tan, 1994: 18). Çocukluğun ne anlam ifade ettiği, daima yetişkinler tarafından tanımlanıyordu. Bu tanımlama yetişkinliğin değillenmesinden başka bir şey değildi. Buna göre, çocuklar öncelikli olarak olgunlaşmamış, eğitilmemiş ve şekillenmemiş kabul ediliyorlardı (Dekker, 2000: 6).

Ariés bir tarihçi gözüyle çocukluğun bir kategori olarak ortaya çıkışını açıklamaya çalışmıştır; ancak, sözü edilen sosyal ve kültürel bir olgu ise, burada salt tarihyazım perspektifini bir yana bırakıp, süreci belirleyen sosyolojik ve politik doğurguları görebilmek gerekir. Ariés'in kimi sosyolojik açıklamaları bir yana bırakılırsa, politik ve ideolojik nedenleri görmek için özel bir çaba göstermediği anlaşılmaktadır. Ariés hipotezini doğrulamak üzere, özellikle sanatın yararlanırken, hem tarihsel olayları hem de konjonktürü "anakronik" bir biçimde okuyor görünmektedir. Sanatın bir nesnesi olarak çocuğun resimlenmesini, ortaya çıkan çocukluk fikrini ispatlamak için kullanmanın sorunlu yanları açıktır. Diğer taraftan, Ortaçağ sanatında çocuğun adının olmaması, Ortaçağda çocukluk fikrinin olmadığı argümanını ne kadar geçerli ve tutarlı bir biçimde destekleyebilir (Heywood, 2003: 18-19)?

Ariés'in tarihsel bulgularını, onun eleştirisini dikkate alarak değerlendirir ve bu olguyu kendi tarihsel ve toplumsal koşulu içinde ele alırsak, yeni bir sonuca

ulaşabiliriz. Ortaçağ Avrupası'nda resim ve heykel, ana akım içinde sosyopolitik simgesel önem arz eden şeyleri konu alıyordu. Bunun başlıca nedeni Aristokrasi ve burjuvazinin ve Kilisenin sanatçılar için biricik sipariş verici kitle olması ve sanatsal nesnenin biricik alıcısı olmasıydı. Bu nedenle, bilhassa resim sanatında, genelde "önemliler", önemli olaylar ve ihtişamıyla doğa resmediliyordu. Ortaçağ resim ve heykeli bu şekilde düşünülürken, çocuğun "imgesinin" olmaması, an azından o dönemde "çocukluğun" toplumsal ana akım söylemde anlamlı bir simge olarak kullanılmadığına kanıt oluşturmaktadır.

Çocukluğun nasıl bir toplumsal kategori olarak var edildiğine dair, önemli savlardan biri, Aydınlanma dönemine ancak dönemin ruhu ve getirdiği değişimler yerine, çok daha dar olarak dönemin getirdiği somut bir icada dayanan bir açıklama önerir. Modern çocukluk paradigmasını aynı zamanda modern yetişkin paradigması kabul eden Postman, Rönesans'ın en büyük icatlarından saydığı çocukluk fikrinin matbaaya dayalı yetişkin enformasyonu sonucu, önce yetişkinin çocuktan uzaklaşması ile başladığını iddia eder (1995: 33-52).

Matbaayla birlikte yetişkinler ve çocukların enformasyon biçimlerinin ayrıştığı açıktır; ancak, neden sonuç ilişkisini matbaa ve ayrışan yetişkin çocuk enformasyonunda mı aramak gerekir, yoksa daha üst bir neden sonuç ilişkisi var mıdır? Asıl irdelenmesi gereken, matbaayı ortaya çıkaran sürecin bu ayrışmaya nasıl bir etkide bulunduğu.

Elbette modernlik öncesi dönemde çocuklar insan türünün sevimli yavruları idi ve kendilerine özgü birtakım nitelik-

leriyle büyüklerin dünyasından ayrışıyorlardı. Modern çocukluk paradigması, bir kavram olarak "çocukluk" a gönderme yapar. Cunningham (1998: 1) insanoğlu olarak "çocuklar" ile değişen düşünceler kümesi olarak "çocukluk" arasında bir ayırım yapmanın önemini vurgular. Modern çocukluk paradigmasından kasıt, çocukluk adı verilen insan gelişiminin bu ilk evresinin "keşfi"dir. Bireyi, toplumu, doğayı – içinde bulunduğu evreni analitik olarak analiz ederek – tanımlamaya ve sınıflandırmaya dayanan ve tanımladığı kategorileri pozitivist ve evrimci – ancak çoğu zaman Avrupa merkezli ve ataerkil kalıplar içindeki – temel bir anlayışın çerçevesinde, büyük kuramsal anlatılarda birleştiren Avrupa modernleşmesi sürecinde, çocukluk bir merak ve inceleme nesnesi olarak gündeme gelmiş, çocukluğa dair anlayış ve söylemler bu süreçte oluşmaya başlamıştır. İşte bu nedenle, bugün çocukluk üzerine olan düşüncelerini anlamak ve değerlendirmek için moderniteye bakmak gerekir; başka bir deyişle, "çocukluğun" kökenini "modernite"de aramak gerekir. Bilimsel ve rasyonel soruşturmanın geleneksel "taassup" karşısındaki zaferi olan (Archard, 1998: 20) modernleşme içinde çocukluk, hamlıktan olgunluğa erişecek, gelişecek, evrilecek nosyonlarının eridiği bir pota olarak, kendine has bir simgesel önemi haizdir. Nitekim Dekker'in (2000) gibi çalışmalarda, on dokuzuncu yüzyılda çocukluğun, modernleşmenin ve ilerlemenin simgesi haline geldiği anlatılmaktadır.

Avrupa modernleşmesi sürecinde yetişkinlikten apayrı bir kategori olarak ortaya çıkan çocukluğun, kendine özgü gelişimsel niteliklerinden başka, gündelik yaşam biçimleri de büyüklerinkin-

den farklı ve yalnızca çocuklar içindir. Bununla birlikte, modernlik öncesi çocukluğu şekillendiren en önemli şey, çocukluğun yetişkinlik öncesi bir dönem oluşudur. Hal böyle olunca, çocuk oyunları ve oyuncaklarındaki benzerlikleri de kesin bir biçimde açıklamak mümkün olmaktadır. Onur'a göre (2002: 32-36), oyuncuğun çok eski dönemlerde dahi var olmasının nedenini yetişkinlerin niyetinde aramak gerekir. Buna göre, oyuncakların işlevi çocukları yetişkin rollerine hazırlamaktır.

Modern çocukluk paradigması, on sekizinci yüzyıl aydınlanmasından, bir yandan Rousseau'dan, bir yandan da Locke'tan esinlenmiştir (Tan, 1994). Katolik kilisesinin "ilk günah" doktrini devrimci bir cesaretle reddeden John Locke, insan hayatının başlangıcını ilk günden azad ederek, erişkin olmayı, en başta kilise ve zimni olarak da diğer otoriter kurumlar karşındaki "suçlu" dolayısıyla borçlu, ödemesi ve biat etmesi gereken kişi konumundan çıkarmış; bireyin gelişiminde kurumların etki ve sorumluluğunu vurgular bir biçimde, "Protestan çocuk anlayışı" tezinde, çocuğun zihnini; ebeveyn, öğretmen ve devlet tarafından "doldurulması" gereken bir *tabula rasa* olarak anlatmıştır. Rousseau'ya göreyse, yetişkinlerden farklı, kendine özgüllüğü olan romantik bir çocuk anlayışıdır gerekli olan. Özellikle Rousseau'nun *Emile*'i modern çocuk eğitimine önemli katkıda bulunmuştur. Locke'un, hayatın başını temize çıkararak, özgürlüğü çağırın ve bireyin gelişiminde kurumların etkisini vurgulayarak, onları sorumluluğa davet eden tutumuyla, Rousseau'nun hümanist yaklaşımı, bu iki aydınlanmacı anlayış, modern çocukluk paradigmasının ortaya çıkmasında önemli rol oynamış-

tır. Ancak modernizm içinde, aydınlanmacı temelin üstüne, dönemin siyasal sosyal ve ekonomik koşulları uyarınca biçimlenen, değişen bir çocukluk söylemi kurulmuştur.

Burada belirtmek gerekir ki, ne feodal dönemde oluşan değerler ne Aydınlanmanın getirdiği kazanımlar ne de tüm bunlar üzerinden köklenerek modernite boyunca şekillenmeye devam eden çocukluk söylemi, eşitsizliklerden ve eşitsizlikleri pekiştirmekten azadedir. Tam tersine, çocukluk söylemi, her zaman büyüklerin öznesi olduğu bir söylem olarak karşımıza çıkar. Büyükler hep çocukları tanımlar, onların etki ve hareket alanlarını belirler. Bu özne sorunu, bugün de çocuk hareketi içinde devam etmektedir. Bunun yanı sıra, tarihsel gelişimi içinde "çocukluk" söylemi, bir grubu belirli imtiyazlar ve sınırlamalar içinde tanımlar ve ona değer atfederken, öncelikle Avrupa merkezli, sınıfsal ayrıma, toplumsal cinsiyet ve ırk ayrımına dayalı olarak kurgulanmıştır. Özel olarak eğitilen, yetişkinliğe hazırlanan ilk çocuklar, üst sınıfın erkek çocuklarıdır. Daha sonra bu grup giderek genişlese de, bu ayrımları hep bir biçimde yeniden üretmiştir. İnal (2007: 17-18) da modern çocukluk düşüncesinin temelinde iki önemli öğenin yattığını savunmaktadır: Burjuvazi ve bilim. Burjuva ailesinin oluşumuyla birlikte, çocuk özel ilgi, duygusal yaklaşım, rasyonel eğitim ve disiplinli bir hayat temposu içinde yeniden tanımlanmış ve giderek çocukluk ayrı ve özel bir yaşam evresi olarak tanımlanmaya başlamıştır. Çocuklar, bu dönemden sonra bilimsel akımların da dikkatini çekerek hümanist bir projenin/mücadelenin yapı taşları olarak dikkate alınmıştır.

Modern çocukluk paradigması, tekil bir olay olarak ele alındığında, kökenlerini ve gelişimini kendinden menkul bir biçimde açıklamak ve herhangi bir tarihsel veriyi anakronik bir biçimde okumak, bir hayli kolay ve çeldirici olacaktır. Oysa tümüyle “sosyal” olan bu olguyu tarihsel, sosyal ve siyasal bağlamıyla birlikte ele almak ve onu etkileyen/tetikleyen etmenleri teorik çerçevenin merkezine yerleştirmek bir zorunluluktur. Ayrıca, insanı türlü halleriyle, toplumsallığı içinde anlamayı ve hissetmeyi gerektiren mesleğimiz ve mesleki duyarlılığımız açısından da, bu gerekli bir düşünce deneyimidir.

Modern Ulus-Devlet ve Modern Çocukluk

Modern toplum bir denetim (*control*; *surveillance*; *discipline*) ve “pozitif iktidar” (üretken iktidar) toplumdur (Foucault, 2001). Sosyal kontrolün başatlığı içinde toplumlar, normal ve anormal arasında ayrımlar oluşturur ve tüm üyeleri gözetlemek, anormal olanı tespit etmek, etiketlemek ve “düzeltmek” için denetim mekanizmaları geliştirirler. Dahası, Avrupa kapitalizmi içinde şekillenen modern ulus-devlet, çeşitli yollarla “iyi vatandaşlar” yetiştirmeye uğraşan “normalleştirici”, “eğitici” ve “uygarlaştırıcı” vasıtalarla da sahip olmalıdır (Foucault, 1986: 199). Anormal olanların rehabilitasyonu sürecinde çok farklı usuller mevcuttur. Akıl hastaneleri, okullar, sosyal hizmet mesleği, sivil toplum örgütleri, vs. bu süreçte sözü edilen araçlar olabilmektedir. Bazen sergi ve fuarlar bile, örneğin, Bennett’a göre, “devlet ve halk arasındaki pedagojik ilişkileri” gerçekleştirebilmektedir (1994).

Foucault’cu bir yaklaşımla bakarsak, modern ulus-devletin ayırt edici vasıfla-

rından en önemlisi, onun denetim yöntemleridir. Bu yöntemler, fiziksel şiddetin giderek azalarak, yerine kurumsallaşma, disiplin ve bilgi iktidarının gelmesi ve bu olguların tamamının gözetim etrafında birleşmesidir. Modernizmin homojen değil, Avrupa deneyimlerinin de gösterdiği gibi, limitleri faşizme kadar uzanan heterojen dinamikleri sosyal, kültürel, siyasal, etnik, vb. bağlamlarda tektipleşmeye doğru giden Foucault’un tabiriyle (1982) “büyük anlatıları” doğurmaya eğilimlidir.

Modernist paradigmaya ağır damgasını vuran denetim çabasının zorunlu kıldığı en önemli şeylerden biri, herşeyin anlaşılır ve açıklanabilir olmasıdır. Aydınlanmayla birlikte, Avrupalının yeneden aklına güvenmeye başlaması, giderek bilginin iktidarın en önemli araçlarından biri haline geldiği modern paradigmada açıklama, dolayısıyla sınır-lama ve kontrol etme, giderek birbiriy-le daha bağlı pratikler haline gelmiştir.

Daha somut ifade etmek gerekirse, Avrupa özelinde ulus-devlet sürecinde ortaya çıkan vatandaşlık kavramı etrafında gelişen sosyal sözleşme çerçevesinde, vatandaşlık haklarının, önce erkekleri, daha sonra alt sınıfları, kadınları ve köleleri kapsaması sürecinde, çocuklar, hükümetler açısından geleceğin vatandaşları olacak potansiyel olarak, siyasi bir önem kazanmışlardır. Vatandaşla devlet arasında tanımlanan karşılıklı görev, sorumluluk ve bağlılık ilişkisi içinde, devlet nezdinde ebeveynler, çocukları yani vatandaşları yetiştirmekten sorumlu hale gelmişlerdir. Yakın tarihte gelişen çocukluk anlayışımızın temelindeki önemli dinamiklerden birisi budur. Ancak, bu dinamik, kapitalist ve ataerki yapılar gibi var olan ilişkilerinden azade değildir.

Söz konusu kimi sosyal bilim dallarının uzmanları, insan yavrusunun davranışlarının ardındaki yasaları bulacaklar ve onun sosyalleşmesinde tesadüfleri ortadan kaldıracaklardır. Buna göre, uzmanlar insan gelişiminin her evresi hakkında en doğru bilgiyle donanmış olmalıdırlar:

"...Bu soruların yanıtlarına geçmeden önce, neden iyi bir çocukluk teorisine ihtiyaç duyduğumuzu kabul etmemiz gerektiğine biraz değineyim istiyorum. Bir defasında, felsefe dersi vermek isteyip istemediklerini öğrenebilmek için iyi bir ilkokula ziyarete gitmiştim. Tartışma esnasında, bir dördüncü sınıf öğretmeni, bana, dördüncü sınıf öğrencilerinin düşünce yapıları üzerine sorular sordu. Başta bu öğretmenin beni sınıdığını düşünmüştüm. Ama ne yazık ki, durumun hiç de böyle olmadığını sonradan fark edecektim. Sanırım yanıt şu: bu öğretmen, profesörlerin, çocukların nasıl düşündüklerini, nasıl davrandıklarını, şu ya da bu dönemde neye benzemeleri gerektiğini açıklayabilecek bazı teorilere sahip olması gerektiği fikrine o kadar alışmıştı ki dışarıdan herhangi bir üniversiteden gelen herhangi birinin ona en iyi tanıdığı kişilerin gelecekte nasıl olacaklarını anlatabilmesini bekliyordu" (Matthews, 2001: 30-31).

Özellikle gelişim psikolojisi, geleceğin ideal vatandaşlarını yaratmak için modern devlete mükemmel bir fırsat sunmuştur. Devletin varlığının devamını sağlamak üzere vatandaşlar yetiştirilmelidir ve bunun ilk basamağı da çocukların eğitimidir. Zaten modern çocukluk paradigmasının gerçekleştiği ana kurum okuldur, yani okullaşmanın başlangıcı modern çocukluğun da miladıdır (Şirin, 1999: 156).

Okuldan önce modern devlet aile reisiyle bir sözleşme yapmayı tercih etmiştir. Ailenin başı hesap veren konumundadır. Çocuğun disiplininden aile reisi sorumludur. Bu sayede aile politik alanda bir aktör haline gelmiştir. Aile bağı olmayanlar ise (serseriler, dilenciler, vs.) hayırsever örgütlenmeler sayesinde "aksiyoner" olmaktan çıkarılıp kontrol altına alınmaktadır. Kurallara uymayan ya da kuraldışı kalan çocukların cezalandırılmalarında ise devlet yardımcı olmaktadır (Donzelot, 1997: 48-58).

Sözü edilen anlama ve açıklama araçlarının "pragmatik" ve belki en önemli niteliği, modern devletin varlığına muhalif her türlü potansiyeli ehliileştirmek, disipline etmektir; her türlü potansiyeli (çocuğu) ehliileştirmek, disipline etmek ve ideal vatandaşlar üretmektir. Bu sürecin sonu, acaba günümüz paradigmasında, giderek ideal tüketicilerin üretimi mi olmaktadır?

Kapitalizm öncesi dönemlerde çocuğun değerinin yalnızca çiftlik tipi üretime destek olacak emek gücü olarak görüldüğü savı akademik çevrelerde bir hayli yaygındır. Doğrusu, aksini iddia etmek için de elde kanıt yoktur. Bununla birlikte, modern kapitalist zamanlarda çocuğun kendi başına bir değer kazandığını savlamak için de çok iyimser olmak gerekir. Çünkü sanayi devrimiyle birlikte çocuk, özne haline gelmek bir yana, çok daha acımasız bir biçimde sömürülmüştür. Bu paradoksun nedeni, daha önce de değindiğimiz gibi, "çocukluk" inşasının sınıfsal, etnik ve cinsiyet temelinde ayrımcılıklar içermesidir. Kavramsal olarak imtiyazlı bir "çocukluk" yaratılırken, bu gruba ancak belirli toplumsal gruplar pratikte dahil olabilmektedir.

Pre-kapitalist dönemlerde bedava işgücü olarak sömürülen çocuk, son çözümlenmede, ailesinden ayrı ve kendi bağlamına yabancılaşmış değildir; ancak, kapitalist dönemde çocuğun sömürüsü tam da bunun karşıtı bir söylemle meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Fabrikalarda kendi emeğine, üretimine ve kendine yabancılaşmış olan çocuk, tüm gün çalışmakta ve diğer taraftan sözde “keşfedilmektedir.” Paradoksal bir biçimde çocuk hem sömürülmekte hem de sosyal bilimin türlü araçlarıyla anlaşılmaya ve açıklanmaya çalışılmaktadır. Mümkün olan her şeyden en yüksek yararı elde etmeyi hedefleyen kapitalizmin henüz bir nesne konumundaki “çocuk”tan da en yüksek yararı elde etmek için evvela onu anlamaya ihtiyacı vardır.

Sonuç: Yirminci Yüzyılda Çocukluk Düşüncesi

Şirin'e göre (1998a: 91-93), modern çocukluk paradigması, çocukluğu kuşaktan ilgilerin gündeme gelmesi ve sınırları aşması ile 20. yüzyılın ilk çeyreğinde adeta bir çocuk ideolojisine dönüşmüştür. Ancak, bu yüzyıl, çocukluğu hem tasarlayan hem de tüketen bir çağ olarak tarihte yer almıştır. Çocuk ilgilerinin bu denli önemsenmesine, ayrıntıların oluşturulmasına rağmen, çocukluğun yok edilmesi, tüketilmesi ve çocuğun çağımızda tek başına kalmasına yol açması önlenememiştir.

Yirminci yüzyıl görünürde gerçekten de bir çocuk yüzyılıdır. 1989'da kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi ile doruk noktasına çocuğa dair ilerlemeler bu yüzyıla damgasını vurmuştur. Ancak tüm bu ilerlemelere ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne rağmen, çocukların ihmal ve istismara uğramalarının önü-

ne kökten bir biçimde geçilememiştir. Şirin'e göre (1998b: 27), yaşanan tüm gelişmeler sosyal göstergeleri refah toplumu düzeyinde olan toplumlarda bile mutlu bir çocukluğun yaşandığı anlamına gelmez, çünkü gelişmiş toplumlarda çocuk suçluluğu her geçen gün artmaktadır. Çocuğun sömürülmesi, cinsel tacize uğraması, şiddete kurban olması modern dünyanın en kaotik aşmazıdır.

On dokuzuncu yüzyıldan beri tartışmanın nesnesi haline gelen çocuk, yirminci yüzyılda görünürde elde ettiği pek çok hakla birlikte tam bir tüketim “nesne”si olmaktan kurtulamamıştır. Dünyanın dört yanında çocuklar suça, fuhşa, sokaklara, dokuma tezgahlarına itilmekten sıyrılamamışlardır.

Modern çocukluk paradigması, bugünün çocukluğunu şekillendiren bir süreçtir. Yirminci yüzyılın çocuk hakları hareketi, kökünü modern çocukluk paradigmasından almaktadır. Ancak, modern çocukluk paradigmasının ortaya çıkışı ve Çocuk Hakları Sözleşmesi ile devam eden süreç, iddia edildiği ve arzulandığı gibi çocuk merkezli ve çocuğun katılımını hedefleyen bir süreç olmaktan uzaktır. Dahası, modern çocukluk anlayışı tektipleştirici bir işlev görmüş, çoğullukları göz ardı etmiştir. Ayrıca çocuk hareketi içinde çocukların sesinin duyulmaması kritik bir noktadır. Çocuk hareketi esasen büyüklerin hareketidir ve hala bu niteliğinin ötesine geçebilmiş değildir. Dolayısıyla, çocuk söylemi içinde bugün hala çocuğun bir nesne olarak kalması, yani özne olmaması durumu söz konusudur.

Artık çoğullukları dışarıda bırakmayan, yalnızca çocuğu özne kılmayı hedefleyen bir çocukluk siyasetine ihtiyaç var-

dır. Böylesi bir siyasetin izini süren Mendel (1992: 144), çocuğun artık politik bir sınıf oluşturmasının zamanının geldiğini savunmaktadır. Bu süreçte çocuğun katılımı olmazsa olmaz bir koşuldur. Onların adına değil onlarla birlikte bu süreç gerçekleştirilmelidir. Genç insanlara, kendi yaşamlarını doğrudan ilgilendiren programlarda söz sahibi olmayı öğrenmeleri için fırsat verilmesi önemlidir. Bu özellikle elverişsiz koşullardaki çocuklar için geçerlidir. Böyle çocukların başkalarıyla birlikte bir işi yürüttüklerinde, ayrımcılığa ve baskıya karşı direnmeyi ve ötekilerle dayanışma içinde eşit haklar için savaşmayı öğrenmeleri başlı başına temel bir demokratik haktır (Hart, 1992: 9).

Yaşadığımız bu dönem aslında yeni çocukluklar dönemidir. Bir tarafta, kentlerin çeperinde, yoksunlukların orta yerinde çocukluğunu yaşayamayan çocuklar; diğer tarafta, türlü medyalarla yetişkinlerin iletişim biçimlerine maruz kalan ve böylelikle hızla yetişkinlerin dünyasına eklenerek çocukluğunu yitiren çocuklar vardır. Eskiden yetişkinlerin bildiklerini bilmeyen çocuklar, artık yetişkinlerle aynı şeyleri öğreniyor ve onlara daha çok benziyor. Bundan dolayı, çocukluğun yokoluşunun gerçek anlamı budur (Şirin, 1998a: 96).

Yaşadığımız çağda çocukları yetişkinlerin dünyasına yaklaştıran önemli olgulardan biri de popüler kültürdür. "Estetik" olanın kriterlerini tersyüz eden ve kendi varoluşunu tüm "varoluşları" tüketmek üzere kurmuş olan popüler kültürün hem alıcısı hem de "nesne"si olarak çocukluk, bugün yetişkinlikten ayrı ve kendine özgü bir kategori olarak varlığını yitirmektedir. Yetişkinlere dair tüm enformasyonu paylaşan çocuklar, artık giyim-kuşamlarıyla ve iletişim kur-

ma biçimleriyle yetişkinlerin dünyasına eklenmektedir. Çocuklar artık daha çok şey bilmektedir, yetişkinler gibi konuşmaktadır ve hatta onlar gibi makaj yapmaktadır. Her alanda çocukların boy gösterdiği dünyamızda çocuklar yetişkinliğe artık çok daha erken yaşlarda adım atmaktadır.

Diğer taraftan, popüler kültür, acıları ve sorunları da değersizleştirmektedir. "Gösteri" dünyasının birer parçası olan "gerçek" sorunlar yalnızca birer "görüntü" halini almaktadır. Görüntüler ise gösteri dünyasının sınırlarına hapsedilmekte ve gerçeklikle bağlarını tümünden koparmaktadırlar. "Gerçek" olan sorunlar "görüntüler" halini aldıkça önemini yitirmekte ve gerçek hayata dair şeyler olarak görülmemeye başlamaktadır. Bu anlamda, çağımızda "çocuk sorunu" da bir "görüntü"den ibarettir artık. Ekranları karşısında yoksul çocuklara, sokak çocuklarına, yurtlarda kalan çocuklara üzülen kitleler ekranlarını kapadıklarında sorunlara da gözlerini kapamış olmaktadır. Ekranlara taşınan sorunlar; silikleşmekte, salt görüntüler halini almakta ve nihayet hakikatini yitirmektedir. Halbuki çocukların sorunlarını bildiğince "gerçek" bir biçimde hissetmeye ihtiyaç vardır. Tıpkı beş yaşındaki Emre'nin hissettiği gibi: "Araba durunca mendil satan, cam silen çocuklara acıyorum. Onların da okutulmasını istiyorum. Ayrıca çocukların çalıştırılmalarını hiç doğru bulmuyorum" (akt. Özçil, 2000: 35).

Bugün görmekteyiz ki, çağımızda farklı çocukluklar yaşanmaktadır, ancak dikkatli incelendiğinde, çocukluğa dair tek bir şey görmek mümkündür. Çağımız, Postman'ın deyişiyle, çocukluğun yok olduğu bir çağdır.

KAYNAKÇA

- Archard, D. (1998) *Children Rights and Childhood*. Londra ve New York: Routledge.
- Ariés, P. (1962) *Centuries of Childhood, A Social History of Family Life* (çev. Baldwick, R.). New York: Random House.
- Bennett, T. (1994) *The Exhibitionary Complex. Culture, Power, History* (ed. N. Dirks ve ark.). Princeton University Pres.
- Cunningham, C. (1998) *Children and Childhood in Western Society since 1500*. Londra ve New York: Longman.
- Dekker, R. (2000) *Childhood, Memory and Autobiography in Holland From the Golden Age to Romanticism*. London: Macmillan Press Ltd.
- Donzelot, J. (1997) *The Policing of Families*. Baltimore ve Londra: The Johns Hopkins University Press.
- Foucault, M. (1986) *Discipline and Punish*. Penguin.
- Foucault, M. (2001) *Power. The Essential Works of Foucault, 1954-1984, Vol. 3* (ed. James Faubion ve Paul Rainbow, İngilizceye çevir. Robert Hurley). New York: New Press.
- Foucault, M. (1982) *The Archaeology of Knowledge & The Discourse on Language*. Pantheon.
- Hart, R.A. (1992) *Çocukların Katılımı Masokotluktan Yurttaşlığa*. İtalya: UNICEF International Child Development Centre.
- Heywood, C. (2003) *Baba Bana Top At! Batı'da Çocukluğun Tarihi*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- İnal, K. (2001) *Çocukluğun Uzun Yüzyılları*. *Virgöl*, Sayı, 42.
- İnal, K. (2007) *Modernizm ve Çocuk Geleceksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*. Ankara: Sobil.
- Matthews, G. (2001) *Çocukluk Felsefesi*. İstanbul: Gendař Kültür.
- Mendel, G. (1992) *Son Sömürge Çocuk*. İstanbul: Kabalcı.
- Onur, B. (2002) *Oyuncaklı Dünya*. Ankara: Dost.
- Özçil, E. (2000) *Lütfen Bizi Dinleyin! I*. İstanbul Çocuk Kurultayı Çocuk Görüşü Kitabı. İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları.
- Postman, N. (1995) *Çocukluğun Yokoluđu*. Ankara: İmge.
- Şirin, M.R. (1998a) *Çocuk Yüzlü Yazılar*. İstanbul: İz Yayınları.
- Şirin, M.R. (1998b) *Çocuğa Adanmış Konuşmalar*. İstanbul: İz Yayınları.
- Şirin, M.R. (1999) *Kuşatılmış Çocukluğun Öyküsü*. İstanbul: İz Yayınları.
- Tan, M. (1994) *Çocukluk: Dün ve Bugün. Toplumsal Tarihte Çocuk*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

